

GAYB MESELESİ VE İBN BERRECÂN'IN KEŞFİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

-The Matter of Unseen and An Analysis About Ibn
Barrajan's Spiritual Unveiling (*Kashf*)-

Arş. Gör. Mehmet YILDIZ

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

myildiz132@gmail.com

Abstract: In this article at first, we will focus on the lexical meanings of the word “unseen” in short, and then on the place and importance of the matter of unseen in Islamic thought. Also, we will deal with the approaches of sufis about the matter of unseen because Ibn Barrajan was a sufi. On the other hand, in this article, it will be focused on the issue that the type of unseen which is called particularly as “relative unseen” may be known. While Ibn Barrajan interprets sûrat ar-Rûm, his statements foretelling Jerusalem's conquest sixty-one years previously which are considered as an unveiling in many sources primarily including *Tabaqât* and *Interpretations*, will be given an example for this issue. His expressions which appears difficult to understand at first glance, will be discussed together with the issues which are mentioned in his *Interpretation* due to we consider that they clarify this subject.

Key Words: *Unseen, Relative Unseen, Ibn Barrajan, The Conquest of Jerusalem*

Giriş

Arapçada “gayb” kelimesi şüphe,¹ varlığı olsun veya olmasın kalplerden (zihinlerden), gözlerden uzak olan şey², güneşin gözden kaybolup gitmesi, kadının kocasının kaybolması durumu,³ insanın yanında olmayan her şey, arazinin görünmeyen kısmı⁴, koyunun bağırsağını sarmalayan et, arkasında ne olduğu

¹ Halil b. Ahmed el-Ferahidi, *Kitabü'l-Ayn*, thk. Abdulhamid Henedavi, Darü'l-Kütübü'l İlmiyye, Beyrut, 2003, III, 296.

² Ebü's-Saadât Mübarek b. Muhammed el-Cezeri İbnü'l-Esir, *en-Nihaye fi Garibi'l-Hadis ve'l Eser*, thk. Tahir Ahmed ez-Zavi, Darü İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut t.y., III, 399.

³ Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Faris b. Zekeriyya, *Mücmelü'l-Lüga*, thk. Züheyr Abdulmuhsin Sultan, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 1986, s. 688.

⁴ İsmail b. Hammad el-Cevheri, *es-Sihah Tacü'l-Lüga ve Sihahü'l-Arabiyye*, thk. Ahmed Abdülgafur Attar, Darü'l-İlm li'l-Melayin, Beyrut 1990, I, 196.

bilinmeyen yer⁵ gibi manalara gelmektedir. el-İsfahânî gaybın insanın bilgisi ve duyuları dışında olan şeyler için kullanıldığını söylemektedir. Ona göre gayb itibaridir, insana nispetlidir. Yoksa Cenab-ı Hak için gayb hiçbir şekilde söz konusu değildir. Müminlerin gayba imanları ise hislerin çerçevesine girmeyen alanda peygamberlerin bildirdiği şekilde inanmalarıdır.⁶

İnsan yaratılışı gereği bilinmeyen, esrarengiz olan, ulaşmakta, kavramakta zorluk çektiği meselelere ilgi duymuş ve bu ilgisi görünen âlemin ötesine ulaşma gayretine sevk etmiştir. Bu merak ve bilme arzusu insanın yeryüzündeki müstesna konumundan, sadece et ve kemik yığından müteşekkil bir varlık olmayıp çok çeşitli cihazlarla donatılmış bir varlık olmasından kaynaklanır. İnsan beş duyu organıyla şehâdet âlemine açıldığı gibi aklıyla ve kalbiyle de gaybla şehâdetin kesiştiği, adeta bu iki alanın birbirinin içine girdiği bir kavşak noktasına açılır.⁷

İnsanoğlu tarih boyunca gaybi meselelere ilgi duymuş ve bu ilgi günümüze kadar devam ede gelmiştir. Bunun yeryüzünde yaşayan ilk insanlardan başladığını söylenebilir. İlk insanların da kafalarında halledemedikleri ve halletmek için uğraştıkları birçok mesele olmuştur. İlk insanların çözemedikleri problemlerin başında ruh, rüya ve ölüm gibi enfüsi meseleler gelmektedir. Bu inançları bütün eski medeniyetlerde farklı tezahürlerde görmek mümkündür. Hint, Çin, İran, eski Yunan ve Roma medeniyetleri, her ne kadar gayb telakkileri birbirlerinden farklılık gösterse de gaybî meselelerden müstağni kalamamışlardır.⁸

İslâm'dan önce Arapların dini hayatlarında gayb meselesi önemli bir yere sahipti. Aslında Araplar arasında yaratıcıyı, diriliş ve hesabı inkâr edenler⁹ olduğu gibi yaratıcıyı, yoktan yaratmayı kabul ettikleri halde öldükten sonra dirilme ve hesabı inkâr edenler¹⁰ de vardı. Bir diğer gurup ise kendilerine göre bir ahiret inançları olmakla beraber yaratıcıyı, ilk yaratılışı ve peygamberleri inkâr ederek putlara tapanlar bulunmaktaydı. Bütün bunlara muattıla (inkârcı Araplar) denmiştir.¹¹ Bir de Araplar arasında Allah Teâlâ'ya inanıp peygamber bekleyenler

⁵ Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, Daru Sadr, Beyrut ty., "ğyb" md.

⁶ Ebü'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed er-Ragıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fi Garibi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Seyyid Geylani, Darü'l-Ma'rife, Beyrut t.y. s. 196.

⁷ Şadi Eren, *Kur'ân'da Gayb Bilgisi*, Işık Yay., İzmir 1995, s. 21.

⁸ İlyas Çelebi, *İslâm İnançında Gayp Problemi*, İFAV Yay., İst. 1996, s. 13-26.

⁹ Casiye, 45/24.

¹⁰ Yasin, 36/78.

¹¹ Ebü'l-Feth Muhammed b. Abdülkerim eş-Şehristâni, *el-Milel ve'n-Nihal*, thk. Ahmed Fehmi Muhammed, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1992, s. 651-7.

vardı ki bunlar muhassıla (inançlı Araplar) olarak isimlendirilmişlerdir.¹² Müşrikler, putların ötesinde ulu bir ilahın ve onun yakınında görünmeyen birçok varlığın olduğunu kabul ediyorlardı. Arap dilinde bu tür varlıkları ifade etmek üzere kullanılan melek, cin, şeytan, ruh gibi isimlerin kullanılması da bu inancın mevcut olduğunu göstermektedir. Arap dilinde bu tür varlıklar genel olarak "âlem-i ervâh" terkihiyle ifade edilmiştir.¹³

Gayb meselesi İslâm Dünyası'nda Kur'âni bir tabir olarak zihinlerde yer işgal etmiştir. İnsanın gayb karşısındaki konumunu ve bu alanın onun var oluşundaki rolünü en sağlam bir şekilde İslâm Dini'nin birinci kaynağı olan Kur'ân'ın tespit ettiğinde şüphe yoktur. Kur'ân'da gayb kelimesi, fiil, sıfat ve isim şeklindeki kullanımlarıyla birlikte toplamda altmış yerde geçmektedir.¹⁴ Bu kullanımlarda gaybi haberlerin zamansal olarak geçmiş, şimdi ve geleceğe matuf olduğu görülmektedir. Her bir zaman periyodu için Kur'ân'da örnekler bulmak mümkündür.¹⁵

İslâm Düşüncesinde gayb probleminin algılanış biçimi filozof, kelamcı ve sûfilere göre farklılık arz etmiştir. Filozof, gaybı bir varlık ve bilgi problemi olarak görmüş, kelamcı bu problemi yine varlık ve bilgi açısından vahyin verileri çerçevesinde çözmeye çalışmış, sûfi ise gaybı genellikle bir varoluş gerçeği olarak algılamıştır.¹⁶ Bundan da anlaşılacağı gibi İslâm Düşüncesinde gayb meselesi temelde bilgi ve varlık çerçevesinde ele alınmıştır.

Gayb meselesi, yukarıda temellendirmeye çalıştığımız gibi, tek boyutlu bir problem değildir. Kur'ân ve sünnetteki delillerine bakıldığında, gayb meselesini kategorilere ayırmayıp tek boyutlu bir yaklaşımla meseleyi değerlendirmeye çalıştığımızda birbirine taban tabana zıt iki manzara ortaya çıktığı görülecektir. Bazı ayetlerde "yer ve göklerin gaybının Allah'a ait olduğu"¹⁷, "yer ve göklerde Allah dışında başka hiçbir kimsenin gaybı bilemeyeceği"¹⁸, "gaybın anahtarlarının O'nun yanında olduğu ve Kendisinden başka kimsenin onları bilemeyeceği"¹⁹ belirtilmektedir. Hadislerde de "beş gayb"dan bahsedilerek Allah'tan başka kimsenin

¹² Şehristâni, *a.g.e.*, s. 680.

¹³ Cevad Ali, *el-Mufasssal fi Tarihi'l-Arab kable'l-İslâm*, Darü'l-İlm li'l-Melayin, Beyrut 1980, VI, 409-410, 705-54.

¹⁴ Muhammed Fuad Abdülbaki, *el-Mu'cemü'l-Müfehres li Elfazi'l-Kur'âni'l-Kerim*, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İst. 1982, "gyb" md.

¹⁵ Çelebi, *İslâm İncancında Gayp*, s. 103-9.

¹⁶ Albayrak, Halis, *Kur'ân'da İnsan-Gayb İlişkisi*, ed. A. Ali Ural, Şule Yay., İst. 1993, s. 13.

¹⁷ Yunus, 10/20; Hud, 11/123; Nahl, 16/77; Kehf, 18/26; Fatır, 35/38; Tegabün, 64/18.

¹⁸ Neml, 27/65.

¹⁹ En'âm, 6/59.

bunları bilemeyeceği ifade edilmektedir.²⁰ Hz. Aişe (r.a.) ise "Kim peygamberin gaybı bildiğini iddia ederse O'na iftira etmiş olur."²¹ demektir. Bu ayet ve hadislerden gaybı bilmenin sadece Allah'a has olduğu, O'nun dışında herhangi bir varlığın gaybı bilmesinin söz konusu olamayacağı anlaşılmaktadır. Diğer taraftan bazı ayetlerde Allah'ın dilediği kişilere gayb hakkında bilgi verdiği,²² Hz. Yusuf'a rüya tabiri ilminin öğretildiği ve insanların yiyecekleri yemekleri önceden bilme özelliğinin verildiği,²³ Hz. İsa'nın İsrail oğullarının evlerde biriktirip yedikleri şeyleri haber verdiği²⁴ ifade edilmektedir. Başka bir hadiste ise beş gayb dışında gayb anahtarlarının Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e verildiği²⁵ söylenmektedir.

Naslarda anlam itibarıyla birbirine zıt görülen bu ifadeler, gaybın tek bir manada kullanılmadığını göstermektedir. Buna göre birinci guruptaki naslarda gayb, her türlü kayıttan arınmış mutlak bilinmez manasına gelirken, ikinci grupta ise nisbi ve izâfî bilinmezlik manasında kullanılmıştır. Bu durumda gaybı "mutlak" ve "izâfî" olmak üzere iki kısma ayırmak gerekecektir.²⁶

Gayb, "duyuların ötesinde olan ve duyuların kudret alanına girmeyen" şeklinde genel bir tarifile ele alınacak olursa, bu gayb birtakım delillerle ve sahih bir nazarla bilinebilecek cinsten veya hiçbir varlığın ulaşma imkânı elde edemeyeceği türden olabilir.²⁷ Vasıtalı bilgi elde etme durumunda olan hiçbir varlığın bu ikinci türdeki gayba ulaşması söz konusu değildir. Bu gayba melekler dahi muttali olamazlar. "De ki gerek göklerde gerek yerde olanlardan hiç kimse gaybı bilemez, gaybı yalnızca Allah bilir!"²⁸ ayeti çerçevesine giren bu gayb hakiki ve mutlak gaybtır.²⁹

Nisbi ve imkânî gayb olarak da isimlendirilen "izâfî gayb", bazıları için gayb olup bazılarına gayb olmayan şeylerdir. Mesela melekler, kendi âlemleriyle alakalı bildikleri şeyleri insanlar bilmezler. Bu durum insanlar için gayb iken melekler için gayb değildir. Aynı şekilde insanların kendi imkânları ve bunları

²⁰ Buhari, İstiska, 29.

²¹ Buhari, Tevhid, 4.

²² Al-i İmran, 3/179; Cin, 72/26-7.

²³ Yusuf, 12/21,37.

²⁴ Al-i İmran, 3/49.

²⁵ Tayalisi, *Müsned*, I, 303; III, 351.

²⁶ Çelebi, *İslâm İnançında Gayp*, s. 69.

²⁷ Ebü'l-Bekâ Eyyüb b. Musa el-Hüseyni el-Kufî, *el-Külliyât*, Müessesü'r-Risale, Beyrut 1998, s. 667-8; Ebü'l-Fazl Şihabüddin Mahmud el-Âlûsi, *Ruhu'l-Meânî*, Darü İhyai't Tûrasi'l-Arabi, Beyrut t.y., XII, 75.

²⁸ Neml, 27/65.

²⁹ Muhammed Reşid Rıza, *Tefsirü'l-Menar*, Darü'l-Menar, Kahire 1947, VII, 422.

kullanmaları ölçüsünde bazılarında gayb olan birçok durum, bazıları için ise gayb olmaktan çıkar.³⁰ Gaybı bilme meselesinde içinde bulunulan zaman da önemlidir. İnsanın gelecekteki kaderi, nasıl bir hal alacağı kendisi için meçhulken geçmişini artık gayb olmaktan çıkar. Ayrıca bazı bilgiler, peygamberlere göre gayb niteliğinde değilken, diğer insanlara göre gayb olabilir. Peygamber Efendimiz (s.a.v)'in mi'râcda gördükleri şeyler bu kabildendir. Bütün bunlar "izâfî gayb"la alakalıdır.³¹

Sûflerin Gözünde Gayb Meselesi

Gayb ve gaybı bilme meselesi sûflerin de ilgilendiği bir alan olup birçok sûfi bu konuda birtakım fikirler ileri sürmüşlerdir. İsimlendirmeler bazen farklılık arz etse de genelde sûfler gayb konusunda ikili bir ayırımı gitmektedirler. Tasavvufta gayb problemi bilgi nazariyesiyle ilişkili olup onu yakından etkileyen faktörler arasındadır.³² İlk sûflerden itibaren bilgi iki kısma ayrılmıştır: Biri, ilim (kavramsal bilme) yani araçlarla elde edilen bilgi; diğeri ise ma'rifet yani kavramların aracılığına başvurmadan doğrudan bilme. Bu iki türlü bilmenin insan davranışlarındaki rolü farklıdır, fakat birbirlerinin tamamlayıcısıdır.³³ Sûflerin nazarında bilginin en üst derecesi kabul edilen ma'rifet ancak keşf ve ilhâm ile elde edilir.³⁴

Bu bilgi, sûflere göre kendine has özellikleriyle gaybi müşâhedeleri doğurur. Gaybi müşâhedelerle ilm-i ledün veya ilm-i bâtın, firâset, müşâhede ve keramet gibi birtakım ilahî ikramlara mazhar olunur. Cüned-i Bağdadi'ye (v. 297/909) göre Hz. Musa'nın Hızır'dan öğrendiği "ilm-i ledün"³⁵ ile Hz. Ali'ye nisbet edilen "ilm-i bâtın" aynı şeydir.³⁶ Bu manada Hz. Musa ve Hızır kıssası, mutasavvıflar tarafından bâtınî ilmin kaynağı olarak yorumlanmıştır. Kuşeyri'nin bu ayetin tefsirinde "ilm-i ledün"e yönelik düşünceleri şu şekildedir: "İlm-i ledün"e sahip olanlar Allah'ın rahmetine nail olup aynı zamanda bu rahmetin bir sonucu

³⁰ Reşid Rıza, *Menâr*, VII, 422-3.

³¹ Süleyman Uludağ, "Gaybın Bilinmesinde Keşf ve İlhamın Rolü", *Kur'an ve Tefsir Araştırmaları-VI, İslâm Düşüncesinde Gayb Problemi II*, Ed. Bedrettin Çetiner, Ensar Neş., İst. 2002., s. 273.

³² Ahmet Yıldırım, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadisteki Dayanakları*, TDV Yay., Ank.2000, s. 283-4.

³³ Hüseyin Aydın, *Muhasibî'nin Tasavvuf Felsefesi*, Ank. 1976, s. 107.
Ahmet Yıldırım, "Tasavvuf Literatüründe Gaybî Rivâyetler", *Kur'an ve Tefsir Araştırmaları-VI, İslâm Düşüncesinde Gayb Problemi II*, Ed. Bedrettin Çetiner, Ensar Neş. İst. 2002, s. 100.

³⁵ Bkz. Kehf, 18/65.

³⁶ Süleyman Uludağ, "Bâtın İlmi", *DİA*, V, 188.

olarak rahmet dağıtan hass'ül-havâss insanlardır. Kuşeyri'ye göre bu "ledün ilmi", hass'ül-havâss olan insanlarda herhangi bir zorlanmaya maruz kalmadan ve bir talep söz konusu olmadan meydana gelir. Cenab-ı Hakk'ın özel kullarına öğrettiği bu ilim, sahip olan kişiden daha çok diğer insanların fayda göreceği bir ilimdir. "Ledün ilmi"ne sahip olanların bu ilimlerini saklamaları veya varlığını inkâr etmeleri mümkün değildir. Böyle bir durumun hâsıl olması, sahip olunan bu "ilm-i ledün"ün kesinlikle doğru olduğunu gösterir.³⁷

Dolayısıyla sûfilere göre, "ilm-i ledün"e sahip olanlar gayba da muttali olabilirler. Onların bu bilgiye sahip olmaları "gaybı Allah'tan başka kimsenin bilemeyeceği" hükmüne aykırı değildir. Çünkü bu "ilm-i ledün"e sahip olanlar gaybı kendi vücutlarıyla bilmezler. Ancak Allah onların beşeri sıfatlarını kendi ilahî sıfatlarıyla onları süslediğinde gayba vâkif olurlar. Bu durumda kendi nefislerinde değil, Allah'ta yaşıyorlar, Allah'ın gözüyle meselelere bakıyorlar demektir. Dolayısıyla gaybı bilen onların beşeri varlıkları değil, kendilerinde tecelli eden ilahî sıfatlardır. Allah'ta yaşadıklarında Allah kendi sıfatlarından bazılarını onlara verir.³⁸ Bundan dolayı gayba vâkif olma durumu enbiyada olduğu gibi Allah dostlarında da bulunmaktadır.³⁹

İslâm âleminde ilk zâhidlerden başlayarak günümüze gelinceye kadar sûfiler belli durumlar ve belli şartlar muvacehesinde gaybın bilinebileceğini savunmuşlar ve bunu ispatlamaya yönelik deliller getirmişlerdir. Bu konuda yalnız olduklarını söylemek yanlış olur. İslâm filozofları ve bazı kelamcılar da gaybı bilmenin mümkün olabileceğini kabul etmişlerdir. Hadis âlimleri ve selef mezhebinin mensupları da Kur'ân'dan başka, gaybı bilmeye ilgili pek çok rivayetin olduğunu dikkate alarak bu konuda çerçeveyi oldukça geniş tutmuşlardır.⁴⁰

Bu durumun en güzel örneklerinden biri de İbn Kayyım'ın (v. 751/1350), İyas b. Muaviye (v. 20/641) ve İmam Şafii'nin (v. 204/820) keskin firâsete sahip olduklarını ifade ettikten sonra İbn Teymiyye (v. 728/1328) hakkında söyledikleridir. İbn Kayyım İbn Teymiyye hakkında şunları söylemektedir: "Ben Şeyhül-İslâm İbn Teymiyye'nin firâsetiyle ilgili çok enteresan haller gördüm. Firâseti ondan daha kuvvetli birini görmedim. Firâsetiyle ilgili olaylar toplansa hacimli bir kitap meydana gelir. Moğolların Şam'a gireceğini, Müslüman ordularının bozguna uğrayacağını, fakat Şam'da katliam yaşanmayacağını, sadece mallara

³⁷ Abdülkerim b. Hevazin b. Abdülmelik el-Kuşeyri, *Letâifü'l-İşârât*, thk. İbrahim Besyuni, el-Heyetü'l-Mısıriyyetü'l-Âmme li'l-Kitab, Kahiret 1981, II, 407-8.

³⁸ Süleyman Ateş, *Sülemi ve Tasavvufî Tefsiri*, Sönmez Neşriyat, İst. 1969, s. 145.

³⁹ Ebü'l-Bekâ, *Külliyât*, s. 668.

⁴⁰ Geniş bilgi için bkz Uludağ, "Gaybın Bilinmesinde Keşf ve İlhamın Rolü", *Kur'an ve Tefsir Araştırmaları-VI*, ss. 271-93.

saldıracaklarını 699 h. senesinde etrafındakilere haber vermişti. Bu sözleri Moğollar harekete geçmeden önce idi. Sonra 702 h. senesinde Moğollar Şam'a yürüdüklerinde bozgunu Moğollar'ın yaşayacağını ve zaferin Müslümanların olacağını birçok yeminler ederek haber verdi. Etrafındakiler 'bari inşallah desen' dediklerinde o da 'inşallah diyorum. Ama ta'liken değil tahkiken diyorum (gerçekleşmesi ihtimalli değil, kesinlikle gerçekleşecek diyorum)' demişti. Onun bunları söylediğini işittim. Bu konuda ısrar edenlere 'bu konuda fazla üzerime gelmeyin, Allah Levh-i Mahfûz'da bu defa onların yenileceğini, zaferin Müslüman askerlere nasip olacağını yazmıştır' demişti. Sonra şöyle dedi: 'Müslüman asker ve komutanlara düşmanla karşılaşmadan zaferin tatlılığını tattırdım.' Bu iki olay arasında İbn Teymiyye'nin cüz'î firâseti yağmur gibiydi."⁴¹

Sûfiler, bazı kimselerin gayba müteallik birtakım meseleleri ruhi kabiliyetlerle ve hazırlıklarla bilebileceklerini söylemektedirler. Fakat sûfiler gayba taalluk eden bilgilere vâkıf olabilmek için de bir takım şartların gerekli olduğunu ifade etmişlerdir.⁴² Bazılarına göre ise bu durum gaybı bilme manasına gelmemektedir. Onlara göre gaybın bilinmesi olarak nitelendirilen hususlar esasında gaybın bilinmesi değil gayb hazinesinden çıkıp şehâdet âlemine, insanın kavrayış ufkuna yaklaşan hadiselerin bilinmesiyle alakalıdır. Şehâdet âlemine yaklaşan hadiseler basiret gözü açık olan bazı Allah dostları tarafından görülebilir. Bu hadiselerin bilinmesi asıl gaybdan çıkmalarından dolayıdır. Gayb-şehâdet arasında olan bazı hadiseler bilinebilir. Fakat gaybın en derinlerinde olan hususlar peygamberler dâhil hiç kimse tarafından bilinmesi mümkün değildir. Bu şekilde olan gaybı Allah'tan başka kimse bilemez.⁴³ Aslında keşfedilen hadiselerin gaybı bilme manasına gelmeyeceğini söylemek gaybı mutlak-izâfî olarak ayırmaktan öte bir şey değildir. Çünkü İslâm Düşüncesinde mutlak gaybın bilinmeyeceği hususu özellikle vurgulanmıştır. Dolayısıyla bilinmesinin mümkün olduğu savunulan gayb, mutlak olmayıp izâfî olan gaybtır.

İbn Berrecân'ın Gayb Meselesine Yaklaşımı:

İbn Berrecân (v. 536/1142)⁴⁴ gayb meselesini ilgili ayetlerin tefsirinde işlemektedir. Ona göre gayb zâhir olmayan, zâhirî ve bâtinî duyulardan gizli olan,

⁴¹ Ebu Abdillâh Muhammed b. Ebi Bekr b. Eyyüb İbn Kayyım el-Cevziyye, *Medâricü's-Sâlikîn*, Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut t.y., II, 510.

⁴² Uludağ, "Gaybın Bilinmesinde Keşf ve İlhamın Rolü", *Kur'an ve Tefsir Araştırmaları-VI*, s. 289.

⁴³ Süleyman Ateş, *İslâm Tasavvufu*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İst. 1992, s. 553.

⁴⁴ Adı Ebu'l-Hakem Abdusselâm b. Abdurrahman b. Muhammed b. Abdurrahman el-Lahmi el-İşbili el-İfriki'dir. İbn Berrecân'ın hayatı ile ilgili tabakât kitaplarında çok az bilgiye yer

müşâhede ile bilinmeyip iman ve teslim ile bilinen her bâtıdır.⁴⁵ Daha sonra İbn Berrecân gaybla alakalı şunları söylemektedir: "Allah Teâlâ bazı kullarının gözlerini açar ve bu kullar gafillerin göremedikleri gaybların derinliklerini görürler. Peki, bunlar kimlerdir? Bunlar Allah'ı korku ve ümit dengesi içinde tanıyan, gayba iman eden müttaki kullardır... Ayrıca zâhirin gaybı, sır olan tarafı olduğu gibi gaybın da gaybı vardır. Aslında bu, gaybın en derin tarafıdır."⁴⁶ Bu gayb insanların akıllarının ulaşamadığı gaybdır.⁴⁷ Kaşânî, İbn Berrecân'a benzer bir şekilde "el-gaybü'l-meknun", "el-gaybü'l-masun" adları altında bu gayb çeşidini tarif etmektedir. Kaşânî'ye göre bu gayb zâtın sırrı olup Allah dışında kimse onu bilemez. Bundan dolayı ağyardan korunmuştur, akıl ve gözlerden saklanmıştır.⁴⁸

verilmektedir. Doğum tarihi ve nerede doğduğu ile ilgili net bilgi verebilmek mümkün görünmemektedir. 536/1142 tarihinde Murâbitlar'ın başkenti olan Merâkeş'te vefat etmiştir. Birbirinden farklı iki tefsiri ve ilâhî isimlerin şerhine dair bir eseri bulunmaktadır. Bkz. Ebu Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Ebi Bekr İbnü'l-Ebbar, **et-Tekmile li Kıtâbi's-Sıla**, thk. İbrahim el-Ebyari, Kahire 1989, C. II, s. 646; Ebu Cafer Ahmed b. İbrahim b. ez-Zübeyr es-Sekafî el-Asîmi el-Gırnâtî, **Kıtâbu Sılati's-Sıla**, thk. Abdüsselam Herrâs, Said A'râb, Vizâretü'l-Evkâf ve's-Şüni'l-İslâmiyye, Rabât 1994, IV. kısım, 32; Selahaddin Halil b. Aybek es-Safedi, **el-Vafi bi'l-Vefeyât**, Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut 2000, C. XVIII, s. 260; Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalani, **Lisanü'l-Mizân**, Darü'l-Beşairi'l-İslâmiyye, Beyrut 2002, C. V, s. 173-4; Ahmed b. Mustafa Taşköprüzâde, **Miftahü's-Saade ve Misbahü's-Siyade fi Mevzuatü'l-Ulum**, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1985, C. II, s. 98-9; Ahmed b. Muhammed el-Ednerevi, **Tabakâtü'l-Müfessirin**, Mektebetü'l-Ulum ve'l-Hikem, Medine 1997, s. 169-170; İsmail Paşa el-Bağdadi, **Hediyyetü'l-Arifin Esmâü'l-Müellifin Asarü'l-Musannifin**, Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut t.y., C. I, s. 570; Adil Nüveyhid, **Mu'cemü'l-Müfessirin**, Müessesetü Nüveyhid es-Sekafîyye, Beyrut 1988, s. 282; Abbas b. İbrahim Semlali Merakeşi, **el-İ'lâm bi Men Halle Merakeş ve Agmât mine'l-A'lâm**, el-Matbaatü'l-Melikîyye, Rabat 1977, C. VIII, s. 473-6.

⁴⁵ Ebu'l-Hakem İbn Berrecân, *Tenbihü'l-Efhâm İlâ Tedebbüri'l-Kitâbi'l-Hakîm ve Taarrifü'l-Âyâti ve'n-Nebei'l-Azîm*, thk. Ahmed Ferid el-Mezîdî, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2013, I, 123. Makâlemizde ayrıca İbn Berrecân'ın bu tefsirinin Süleymaniye Kütüphanesi Reisü'l-Küttâb 30-31 numaralarında kayıtlı olan yazma nüshalarını da kullandık. Bu nüshaları kullanmamızın sebebi ise, en eski nüsha olmalarına rağmen tahkikli neşrinde bu nüshalardan istifade edilmemesi ve müstensihin ferağ kaydında aslıyla karşılaştırarak tashihler yaptığını söylemesidir.

⁴⁶ İbn Berrecân, *Tenbih*, a.y.

⁴⁷ İbn Berrecân, *Tenbih*, III, 75.

⁴⁸ Abdürrezzâk el-Kâşânî, *Mu'cemü Istılâhâti's-Süfîyye*, thk. Abdülal Şahin, Kahire 1992, s. 186.

İbn Berrecân gaybı mertebelere ayırmakta ve gaybın üç mertebesinin olduğunu söylemektedir. Birinci mertebede bir şeyin kendisi dışındaki varlıkların içinde gizli olmasıyla gayb olmasıdır. Buna göre alaka nutfede gizlidir (gaibdir), mudga alakada gizli, insan ise bütün bunlarda saklıdır. İnsanın sıfatları da dış varlığında saklıdır. Bu sıfatlar davranış, hal ve konuşmalarında ortaya çıkar. Ayrıca su havada, bitkiler suda, hayvanlar ise bitkilerde saklıdır. İkinci mertebe şehidin hayatı hükmünde olan gayb çeşididir. Şehidler zâhiren ölü oldukları halde ayetin emriyle⁴⁹ onlara ölü denilmez. Şehidin varlığının hakikati, zâhirî durumunun hilafıdır. İnsanın nutfedeki varlığı da böyledir. Üçüncü mertebe ise meleklerin varlıkları hükmünde olan gaybdır. Bunlar şu an bizim için gayb olan şeylerdir. Cinlerin, ahiretin ve cennetlerin varlıkları da bu türdendir.⁵⁰

İbn Berrecân gayb meselesinde izâfî-mutlak ayırımını farklı lafızlarla yapmaktadır. Ona göre bazı gaybi meseleler var ki gayb oluşları varlıktan varlığa göre değişir. Bu çeşit gayb, izâfîdir. Mesela melekler ve onların ilimleri bizim için gayb iken kendileri için böyle bir durum söz konusu değildir. Cinler de böyledir. Bizim ilmimiz ve gözlemlerimizin dışında olan şeyler bizim için gaybdır. Başkaları adına böyle bir durum söz konusu değilse, bu durum onlar adına gayb olmaktan çıkar. Bir de gayb-ı maktu' vardır ki bunu da Allah dışında kimse bilemez. Bu gayb da "bilinmeyen nice hazineler ve görünmeyen gayb âleminin anahtarları O'nun elindedir!"⁵¹ ayetinin kapsamına girmektedir.⁵² Böyle bir ayırım insanlar hakkında geçerlidir. Allah Teâlâ için gayb-şehâdet ayırımı söz konusu değildir. Çünkü Cenab-ı Hak mekâna nisbet edilmeden bütün mekânda olduğu gibi gayb ve şehâdeti de aynı anda bilmektedir.⁵³ Bundan da anlaşılacağı gibi İbn Berrecân gayb meselesinde vasıtalarla bilinmesi mümkün olan ve hiçbir şekilde bilinmesi mümkün olmayan gayb şeklinde ikili bir ayırımı gitmektedir. Bu da yukarıda temellendirmeye çalıştığımız gibi İslam Düşüncesinin gayb meselesine genel yaklaşımıyla aynı doğrultudadır.

İbn Berrecân'ın Keşfi

İbn Berrecân, gayb meselesine yaklaşımından anlaşılacağı gibi, gaybı önceden bilmenin mümkün olduğu ve bunun müttaki, yakîn sahibi kimselere nasib olabileceği düşüncesindedir. Kendisine dayandırılan ve gelecekte haber verme

⁴⁹ Bakara, 2/154.

⁵⁰ Ebu'l-Hakem İbn Berrecân, *el-İrşâd fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Süleymaniye Kütüphanesi Reisü'l-Küttâb, No: 30-31, I, vr. 371-2.

⁵¹ En'am, 6/59.

⁵² İbn Berrecân, *Tenbîh*, IV, 253.

⁵³ İbn Berrecân, *Tenbîh*, IV, 372.

veya gaybı bilme sayılabilecek bazı keşiflerinin olduğu tabakât kitaplarında ifade edilmektedir. Fakat tabakât kitaplarına ve eserlerine baktığımızda keşif sayılabilecek sadece iki husus görebilmekteyiz. Birincisi İbn Berrecân Sultan Ali b. Yusuf b. Taşfîn (v. 537/1143) tarafından Merakeş'e getirildikten sonra söylediği sözlerdir. İbn Berrecân mevcut yönetim tarafından bazı kaygılardan dolayı birkaç arkadaşıyla birlikte sorgulanmak üzere memleketlerinden alınarak Murabıtlar'ın başkenti olan Merakeş'e getirilir. Getirildikten sonra "Vallahi ben fazla yaşamam, beni buraya getiren de ölümünden sonra fazla yaşamayacak!" şeklinde bir ifadede bulunur. İbn Berrecân'ın Merakeş'e getirildikten kısa bir süre vefat eder. Vefatından yaklaşık bir sene sonra da Murabıtlar'ın sultanı Yusuf b. Ali'nin öldüğü kaynaklarda nakledilmektedir. İbn Berrecân ve sultanın bu şekilde birbirine yakın tarihlerde vefatları ve İbn Berrecân'ın bunu önceden haber vermesi İbn Berrecân'ın keşif ve kerametinden sayılmıştır.⁵⁴

İkinci husus Kudüs'ün fethi ile ilgilidir. İbn Berrecân'ın bu keşfi birçok kitapta yer bulmuş ve şöhret bulmuştur. İbn Berrecân, birçok tabakât veya tefsir kitaplarında bu olayla birlikte zikredilmektedir. Sultan Selâhaddîn-i Eyyübî (v. 589/1193) Kudüs'ü fethetmeden önce 579 h. senesinde Haleb'i fethetmiş ve yanındakilerden bazıları da bu fethin Kudüs'ün fethi için bir müjde olduğunu söylemişlerdir. Kadı Muhyiddin b. Zekiyyüddin⁵⁵ (v. 598/1202) bu tarihte Sultan Selâhaddîn Haleb-i fethedince şu beyiti söylemiştir:

وفتحك القلعة الشهباء في صفر

مبشّر بفتوح القدس في رجب

"Senin Şehba Kalesini Safer ayında fethin

Kudüs'ün Recep ayında fethedileceğinin müjdecisidir!"

Kadı Muhyiddin'e "bunu nerden biliyorsun?" diye sorulunca da "ben bunu İbn Berrecân'ın Rum suresinin ilk ayetlerine yaptığı tefsirden aldım" demiştir. Sultan Selâhaddin, Haleb'i fethettikten sonra buranın kadılığına Kudüs'ün fetih müjdesini veren Kadı Muhyiddin'i getirmiştir.⁵⁶ İbn Hallikan bu olayı anlattıktan sonra

⁵⁴ Yusuf b. İsmail en-Nebhani, *Camii Kerâmâti'l-Evliyâ*, thk. İbrahim Atve İvaz, Merkezi Ehli Sünnet Berekât-ı Rıza, Gucarat (Hindistan) 2001, II, 167; bkz. Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, *Lisanü'l-Mizân*, haz. Abdulfettah Ebu Gudde, Mektebetü'l-Matbuâtî'l-İslâmiyye, Beyrut 2002, V, 174; Zeynüddin Muhammed Abdür-rauf b. Tacî'l-Arifin b. Ali Münavi, *el-Kevakübü'd-Dürriyye fi Teracimi's-Sadeti's-Süfîyye*, thk. Abdükhamid Salih Himdan, el-Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Türas, Kahire t.y., I, 682-3.

⁵⁵ Bkz. Ebü'l-Abbas Şemseddin Ahmed b. Muhammed b. Ebi Bekr İbn Hallikan, *Vefeyâtü'l-A'yân*, thk Dr. İhsan Abbas, Daru Sadr, Beyrut 1968, IV, 229 v.d.

⁵⁶ İbn Hallikân, *Vefeyât.*, IV, 229-30.

kendisinin sürekli İbn Berrecân'ın tefsirini aradığını en sonunda ilgili kısmı Rum suresinin tefsirinde bulunduğunu fakat Kudüs'ün fethini müjdeleyen kısmın haşiyede yazılı olduğunu, bu kısmın tefsirin aslından olup olmadığını bilemediğini söylemektedir.⁵⁷ Bazı kaynaklarda ise Nureddin Zengi'nin (v. 569/1174) bu ihbar-ı gaybiden haberinin olduğu ve kendisinin Kudüs'ün fethini gerçekleştirmek için hazırlık yaptığı, hatta fetih sonrasında kullanılmak üzere bir minber yaptırdığı nakledilmektedir.⁵⁸ İbn Berrecân'ın tefsirinde yaptığı keşif buna benzer bir şekilde birçok kaynakta nakledilmiştir.⁵⁹

Kaynaklarda İbn Berrecân'ın keşfi olarak nakledilen bu olaya işaret etmek üzere kendi tefsirine baktığımızda net bir şekilde "Kudüs 583 senesinde fethedilecektir!" diye bir ifade bulmak mümkün değildir. 583 tarihi verilmele beraber neye delalet ettiği ortaya konulmamaktadır. Bundan dolayı İbnü'l-Arabî kendi ilminin keşf yoluyla olduğunu ve bütün ilimlerinde dayandığı rüknün keşif

⁵⁷ İbn Hallikân, *Vefeyât*, IV, 230. İbn Berrecân'ın "İzâhü'Hikme Bi Ahkâmi'l-İbre" adında başka bir tefsiri daha bulunmaktadır. Bu tefsiri Süleymaniye Kütüphanesi Mahmut Paşa numara 3'te kayıtlıdır. Yaptığımız araştırmaya göre İbn Berrecân'ın bu tefsirinin başka bir nüshası bulunmamaktadır. Muhtemelen İbn Hallikan'ın çokça arayıp daha sonra bulunduğunu söylediği tefsir İbn Berrecân'ın bu ilk tefsiridir. Çünkü bu tefsirinin elimizde mevcut bulunan nüshasında Kudüs'ün fethiyle alakalı herhangi bir malumat bulunmamaktadır. Fakat diğer tefsirinin bütün nüshalarında Kudüs'ün fetih müjdesi olarak değerlendirilen kısım bulunmaktadır. Eğer İbn Hallikân'ın karşılaştığı eser İbn Berrecân'ın ilk tefsiri ise muhtemelen müstensih tarafından şöhretine binaen Kudüs'ün gelecekteki fethiyle alakalı ikinci tefsirinde söyledikleri, birinci tefsirin haşiyesinde yazılmıştır.

⁵⁸ Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebi, *Siyeru A'lâmi'n-Nübela*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 1985, XXI, 360 (4 nolu dipnot); Ebü'l-Kasım Şihabüddin Abdurrahman b. İsmail el-Makdisi Ebu Şame, *Uyunu'r-Ravzateyn fi Ahbari'd-Devleteyn*, thk. İbrahim ez-Zübeyk, Müessesetü's-Risale, Beyrut 1997, III, 395; Ebü'l-Fida İmamüddin İsmail b. Ömer İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, thk. Ali Şiri, Darü İhyai't-Türasi'l-Arabi, y.y. 1988, XII, 399.

⁵⁹ Bkz. İbn Hacer, *Lisanü'l-Mizân*, V, 174; Ahmed b. Mustafa Taşköprüzâde, *Miftahü's-Saade ve Misbahü's-Siyade fi Mevzuatü'l-Ulum*, Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1985, II, 99; Nebhani, *Camiu Keramâti'l-Evliyâ*, II, 166; Esirüddin Muhammed b. Yusuf Ceyyani Ebu Hayyan Endelusi, *Tefsirü'l-Bahri'l-Muhit*, thk. Sıdkı Muhammed Cemil, Darü'l-Fikr, Beyrut 1999, VIII, 324; Âlûsi, *Ruhü'l-Meâni*, I, 7-8, 105; XI, 22; Selahaddin Halil b. Aybek es-Safedi, *el-Vafî bi'l-Vefeyât*, Darü İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut 2000, IV, 123; Tacuddin Abdülvehhab b. Takiyyüddin es-Sübki, *Tabakâtü's-Şafiyyeti'l-Kübrâ*, thk. Mahmud Muhammed et-Tanahi, Hicr Li't-Tıbaa ve'n-Neşr 1413, IX, 88; Celaleddin es-Suyuti, *Buğyetü'l-Vüât*, thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim, el-Mektebetü'l-Mısriyye, Lübnan t.y., II, 90,332; Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebi, *Tarihü'l-İslâm ve Vefeyâtü'l-Meşahîr ve'l-A'lâm*, thk. Beşşar Avvad Maruf, Darü'l-Garbi'l-İslâmi, y.y. 2003, XII, 481.

olduğunu söyledikten sonra İbn Berrecân'ın keşfiyle alakalı şunları söylemektedir: "Ebü'l-Hakem Abdüsselâm b. Berrecân bizim zikrettiğimiz şekilde kendi kitabında zikretmemiş. Allah ona rahmet eylesin bu durumu ilmü'l-felek cihetiyle açıklamış, bunu da kendi keşfine bir perde yapmıştır. (Bununla beraber) Kudüs'ün 583 tarihinde fethedileceğini kesin bir şekilde ifade etmiştir. Biz de istersek keşif olarak açıklarız, dilersek (bu keşfe) sayıyı perde yaparız."⁶⁰ İbn Berrecân'ın Kudüs'ün fethiyle ilgili söylediklerine bakıldığında İbnü'l-Arabî'nin dediği şekilde -eğer keşif olarak kabul edilecekse- çok kapalı bir şekilde ifade edildiği görülecektir. Yani İbn Berrecân'ın keşfi kendisi açısından açık ve net olmakla beraber, bu keşfini çok muğlak ifadelerle setretme yoluna gitmiştir.

İbn Berrecân'ın Rum suresinin ilk ayetlerinin tefsirinde ortaya koyduğu ve Kudüs'ün fethine işaret ettiği belirtilen tarihin, çok muğlak bir üslupla ifade edilmesinden dolayı, Kadir suresinin tefsiriyle beraber değerlendirilmediği takdirde anlaşılması zor görünmektedir. Çünkü bu surede de 583 tarihi verilmektedir. İbn Berrecân'ın keşif olarak değerlendirilen hesaplamaları anlayabildiğimiz kadarıyla şu şekildedir:

İbn Berrecân, Kadir suresinin tefsirinde Kadir gecesinde Ümmü'l-Kitap'ta olan şeylerin tafsil edildiğini, Allah'ın yakın veya uzak gelecekte olmasını dilediği şeylerin yazıldığını ifade etmektedir. Bunu da "O, öyle bir gecedir ki her hikmetli iş tarafımızdan bir emir ile o zaman yazılıp belirlenir"⁶¹ ayetlerine dayandırmaktadır. Kadir gecesinin bin aydan hayırlı olması⁶² 83 sene ve 4 ay yapar. Günler ise 7⁶³ gündür. İbn Berrecân'a göre kaderin deveranı haftanın gün sayısı olan 7 üzerinden olur. Bu sayı bitince ve dönüşü tamamlanınca sayı tekrar başa gelir. Kâinattaki birçok şey 7 üzerinden döner ve hükümleri de 7 ve katları olan rakamlarla ilgilidir. İbn Berrecân birçok şeyin 7 rakamıyla alakalı olduğunu düşündüğü için 7 rakamını kadir gecesinin faziletine dair ayette ifade edilen 1000 ay rakamıyla çarpıp 7 bin rakamına ulaşmaktadır. Bu da 583 sene 4 ay yapar.⁶⁴ Bu yaklaşımından da hicreti tarihin başı olarak alıp deveranın 583 senesinin dördüncü ayından itibaren tamamlanacağı gibi bir düşünceye vardığı anlaşılmaktadır. Zaten Rum suresinde

⁶⁰ Muhyiddin İbnü'l-Arabî, *el-Fütühâtü'l-Mekkiyye*, haz. Ahmed Şemseddin, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1999, I, 97-8.

⁶¹ Duhan, 44/4.

⁶² Kadir, 97/3.

⁶³ Yedi sayısına özel anlamlar yüklemek ve değer atfetmek çok eski zamanlarda var olan bir şeydir. Bkz. Annemarie Schimmel, *Sayıların Esrarı*, Çev. Mehmet Temelli, Verka Yay. İst. 1997, s. 131 v.d.

⁶⁴ İbn Berrecân, *Tenbîh*, V, 524.

hesaplamaları yaparken de içinde buldukları senenin 522 h. senesi olduğunu ifade etmektedir.⁶⁵

İbn Berrecân Rum suresinin tefsirinin başında bazı kıraat farklılıklarına değindikten sonra şunları söylemektedir: "Allah'ın, takdirin deveranında, dönüşümünde ortaya koyduğu hikmeti şudur: Bu dönüşümlerde hükmün sonunu başına getirmektir. Bu deveranlar arasında hükmü kesin olup mukadder olanlar ve hükmü geniş olup takdiri kesin olmayan muvassa' olanlar bulunmaktadır. Bütün bunlar Allah Tealâ'nın meşietiyedir."⁶⁶ Bu muğlak sözünden anlaşıldığı kadarıyla dünyadaki olaylar dönüşümlü olup birbirini takip ederler. Yani fethi mağlubiyet, mağlubiyeti ise zafer takip eder. Bunlar belli bir sıra ve tarihe göre deveran ederler.

İbn Berrecân "Rumlar yakın bir yerde (Şam bölgesinde) mağlup oldular. Ama bu yenilgilerinden sonra birkaç yıl içerisinde galip gelecekler. Çünkü işleri karara bağlama yetkisi, başında da sonunda da Allah'a aittir. O gün, müminler de Allah'ın verdiği zafer sayesinde sevinecekler. Allah dilediğini muzaffer kılar. Zira O Aziz'dir, Rahim'dir"⁶⁷ ayetlerine dayanarak müminler için ilk zafer⁶⁸ hariç iki mağlubiyet, iki de galibiyet söz konusu olduğunu söylemektedir.⁶⁹ Burada kast ettiği fetih ve mağlubiyetlerin Kudüs ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır.

İbn Berrecân'ın, kaderin deveranını kadir gecesiyle, bu gece için ifade edilen 1000 sayısıyla ayrıca haftanın gün sayısı olan 7 ile irtibatlandırdığını yukarıda ifade ettik. Ona göre bu günlerin her biri 1000 ayla irtibatlı olup her bir gün 83 sene 4 aydır. Kendisinin içinde bulunduğu sene 522 h. senesi olup yedinci günde olduklarını söylemektedir. İbn Berrecân yukarıda ifade ettiğimiz mağlubiyetlerden ikincisinin 489 tarihinde olduğunu, bu mağlubiyetin altıncı gününün sonunda, altıncı günün bitiminin 500 senesinin başı olduğunu, yedinci günün ise 583 sene 4 ay olarak tamamlandığını ifade etmektedir.⁷⁰ Bu çok kapalı ifadelerden anlaşıldığı kadarıyla 500 h. tarihinin başlarına yakın dönemde gerçekleşen ve Kudüs'ün haçlılar tarafından işgal edilmesi sonucunu doğuran gelişmeler 583 h. tarihinde kaderin deveranı olarak tekrar başa dönecek yani Kudüs tekrar Müslümanlar tarafından fethedilecektir. Ki tarihi olarak da Kudüs 492/1099 tarihinde Haçlılar tarafından

⁶⁵ İbn Berrecân, *İrşâd*, II, vr. 96.

⁶⁶ İbn Berrecân, *İrşâd*, II, vr. 96.

⁶⁷ Rum, 30/2-5.

⁶⁸ Burada kast ettiği ilk fetih Kudüs'ün h. 17 senesinde Hz. Ömer tarafından fethedilmesidir.

⁶⁹ İbn Berrecân, *İrşâd*, II, vr. 96.

⁷⁰ İbn Berrecân, *İrşâd*, II, vr. 96.

işgal edilmiş,⁷¹ 27 Receb 583/2 Ekim 1187 tarihinde de Müslümanlar tarafından Selahaddin-i Eyyubi komutanlığında tekrar fethedilmiştir.⁷²

İbn Berrecân Rum suresinin ilk ayetlerine yaptığı yorumları savunup bu ayetlerin Rumların İranlıları veya İranlıların Rumları yenmesi ile alakalı olmadığını, ilgili ayetlerin tamamıyla Müslümanlarla alakalı olduğunu ifade etmektedir. Aynı surenin 4 ve 5. ayetlerini⁷³ delil getirerek şöyle demektedir: "(4 ve 5.) ayetler, zikri geçen ayetten (Rum suresinin ilk ayetleri) kastedilen mananın bu (yani Müslümanların galibiyet ve mağlubiyetleri) olduğuna kesin delildir. Yoksa bazı müfessirlerin dediği gibi Rumlar ile İranlılar arasındaki galibiyet-mağlubiyet meselesi değildir. Her ne kadar vakıada böyle olsa da asıl kast edilen bu olayların haberini vermek değildir."⁷⁴ Devamında da "O Aziz'dir, Rahim'dir"⁷⁵ ayetine dayanarak "izzet" isminin intikam, "rahmet" isminin ise acıma ve şefkat ifade ettiğini söylemektedir. Buna göre "rahmet" müminlere, "izzet" isminin tecellisi olan kınama, azarlama, azab ise mümin olmayanlardır.⁷⁶ Dolayısıyla bu surede iki kâfir topluluğun değil, biri mümin (yani Allah ve Resulüne inanan) diğeri kâfir olan iki topluluğun karşılaşması olarak değerlendirilmelidir.

Sonuç

Özellikle "izâfi gayb" olarak adlandırılan bilginin bazı Allah dostları tarafından bilinebileceği hususunun ihtimal dairesinde olduğu ve bunu reddetmenin birçok vakıaya ters olduğu kanaatindeyiz. Bazıları için "izâfi gayb"ı bilme firâset, bazıları için keşif ve ilhâm olarak görülse de, bazıları için de gayb hazinesinden çıkıp insanın kavrayış ufkuna giren hadiselerin bilinmesi gaybı bilme olarak değerlendirilmemelidir. Fakat isimlendirme her ne şekilde olursa olsun bazı hadise ve meselelerin önceden bilinmesi durumu söz konusudur. Bundan dolayı İbn Berrecân'ın Kudüs'ün altmış bir sene önce fethedileceğine dair söylediği sözler, bir keşif olarak değerlendirilebilir. Fakat İbnü'l-Arabî'nin yaklaşımıyla İbn Berrecân bu keşfi kendi açısından açık ve net olmakla beraber keşfini çok kapalı ifadelerle örtme yoluna gitmiştir.

⁷¹ Casim Avcı, "Kudüs", *DİA*, C. XXVI, s. 327.

⁷² Işın Demirkent, "Kudüs", *DİA*, C. XXVI, s. 329.

⁷³ "O gün müminler Allah'ın verdiği zafer sayesinde sevineceklerdir."

⁷⁴ İbn Berrecân, *Tenbîh*, IV, 327.

⁷⁵ Rum, 30/5.

⁷⁶ İbn Berrecân, *Tenbîh*, IV, 327.

Kaynakça

- Abdülbaki**, Muhammed Fuad, *el-Mu'cemü'l-Müfehres li Elfazi'l-Kur'âni'l-Kerim*, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İst. 1982.
- Albayrak**, Halis, *Kur'ân'da İnsan-Gayb İlişkisi*, ed. A. Ali Ural, Şule Yay., İst. 1993.
- Ali**, Cevad, *el-Mufasssal fi Tarihi'l-Arab kable'l-İslâm*, Darü'l-İlm li'l-Melayin, Beyrut 1980.
- el-Âlûsi**, Ebü'l-Fazl Şihabüddin Mahmud, *Ruhu'l-Meânî*, Darü İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut t.y.
- Ateş**, Süleyman, *Sülemi ve Tasavvufî Tefsiri*, Sönmez Neşriyat, İst. 1969.
- _____, *İslâm Tasavvufu*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İst. 1992.
- Avcı**, Casim, , "Kudüs", *DİA*, Ank. 2002, XXVI.
- Aydın**, Hüseyin, *Muhasibî'nin Tasavvuf Felsefesi*, Ank. 1976.
- Buhârî**, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail, *Sahîh*, haz. Ebu Süheb el-Keremî, Beytü'l-Efkâr ed-Düveliyye, Riyad 1998.
- Çelebi**, İlyas, *İslâm İnancında Gayp Problemi*, İFAV Yay., İst. 1996.
- el-Cevheri**, İsmail b. Hammad, *es-Sıhah Tacü'l-Lüga ve Sıhahü'l-Arabiyye*, thk. Ahmed Abdülğafur Attar, Darü'l-İlm li'l-Melayin, Beyrut 1990.
- Demirkent**, Işın, "Kudüs", *DİA*, Ank. 2002, XXVI.
- Ebü'l-Bekâ**, Eyyüb b. Musa el-Hüseyni el-Kufi, *el-Külliyât*, Müessesü'r-Risale, Beyrut 1998.

Ebu Hayyan, Esirüddin Muhammed b. Yusuf Ceyyani Endelusi, *Tefsirü'l-Bahri'l-Muhit*, thk. Sıdkı Muhammed Cemil, Darü'l-Fikr, Beyrut 1999.

Ebu Şame, Ebü'l-Kasım Şihabüddin Abdurrahman b. İsmail el-Makdisi, *Uyunu'r-Ravzateyn fi Ahbari'd-Devleteyn*, thk. İbrahim ez-Zübeyk, Müessesetü's-Risale, Beyrut 1997.

Eren, Şadi, *Kur'an'da Gayb Bilgisi*, Işık Yay., İzmir 1995.

el-Ferahidi, Halil b. Ahmed, *Kitabü'l-Ayn*, thk. Abdulhamid Henedavi, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2003.

İbn Berrecân, Ebu'l-Hakem, *Tenbîhü'l-Efhâm İlâ Tedebbüri'l-Kitâbi'l-Hakîm ve Taarriüfi'l-Âyâti ve'n-Nebei'l-Azîm*, thk. Ahmed Ferid el-Mezîdî, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2013.

_____, *el-İrşâd fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Süleymaniye Kütüphanesi Reisü'l-Küttâb, No: 30-31.

İbnü'l-Arabî, Muhyiddin, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, haz. Ahmed Şemseddin, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1999.

İbnü'l-Esir, Ebü's-Saadât Mübarek b. Muhammed el-Cezeri, *en-Nihaye fi Garibi'l-Hadis ve'l-Eser*, thk. Tahir Ahmed ez-Zavi, Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut t.y.

İbn Faris, Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Zekeriyya, *Mücmelü'l-Lüga*, thk. Züheyr Abdulmuhsin Sultan, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 1986.

İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalânî, *Lisanü'l-Mizân*, haz. Abdulfettah Ebu Gudde, Mektebetü'l-Matbuâti'l-İslâmiyye, Beyrut 2002.

- İbn Hallikan**, Ebü'l-Abbas Şemseddin Ahmed b. Muhammed b. Ebi Bekr, *Vefeyâtü'l-A'yân*, thk Dr. İhsan Abbas, Daru Sadr, Beyrut 1968.
- İbn Kayyim**, Ebu Abdillah Muhammed b. Ebi Bekr b. Eyyüb el-Cevziyye, *Medâricü's-Sâlikîn*, Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut t.y.
- İbn Kesir**, Ebü'l-Fida İmamüddin İsmail b. Ömer, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, thk. Ali Şiri, Darü İhyai't-Türasi'l-Arabi, y.y. 1988.
- İbn Manzur**, Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrerem b. Ali el-Ensârî, *Lisanü'l-Arab*, Daru Sadr, Beyrut ty.
- el-İsfehâni**, Ebü'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed er-Ragıb, *el-Müfredât fi Garibi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Seyyid Geylani, Darü'l-Ma'rife, Beyrut t.y.
- el-Kâşânî**, Abdürrezzâk, *Mu'cemü Istilâhâti's-Süfîyye*, thk. Abdülal Şahin, Kahire 1992.
- el-Kuşeyri**, Abdülkerim b. Hevazin b. Abdülmelik, *Letâifü'l-İşârât*, thk. İbrahim Besyuni, el-Heyetü'l-Mısriyyetü'l-Âmme li'l-Kitab, Kahiret 1981.
- Müslim**, Ebu'l-Hüseyin b. el-Haccâc, *Sahih*, haz. Muhammed Fuad Abdülbaki, Darü'l-Hadîs, Kahire 1991.
- Münavi**, Zeynüddin Muhammed Abdür-rauf b. Tacî'l-Arifîn b. Ali, *el-Kevakübü'd-Dürriyye fi Teracimi's-Sadeti's-Süfîyye*, thk. Abdükhâmid Salih Hamdan, el-Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Türas, Kahire t.y.
- en-Nebhani**, Yusuf b. İsmail, *Camiu Kerâmâti'l-Evliyâ*, thk. İbrahim Atve İvaz, Mekezi Ehli Sünnet Berekât-ı Rıza, Gucarat (Hindistan) 2001.
- Reşid Rıza**, Muhammed, *Tefsirü'l-Menar*, Darü'l-Menar, Kahire 1947.

es-Safedi, Selahaddin Halil b. Aybek, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut 2000.

Schimmel, Annemarie, *Sayıların Esrarı*, Çev. Mehmet Temelli, Verka Yay. İst. 1997.

es-Sübki, Tacuddin Abdülvehhab b. Takiyyüddin, *Tabakâtü's-Şafiiyyeti'l-Kübrâ*, thk. Mahmud Muhammed et-Tanahi, Hicr Li't-Tıbaa ve'n-Neşr 1413.

es-Suyuti, Celaleddin, *Buğyetü'l-Vüât*, thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim, el-Mektebetü'l-Mısıryye, Lübnan t.y.

eş-Şehristâni, Ebü'l-Feth Muhammed b. Abdülkerim, *el-Milel ve'n-Nihal*, thk. Ahmed Fehmi Muhammed, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1992.

Taşköprüzâde, Ahmed b. Mustafa, *Miftahü's-Saade ve Misbahü's-Siyade fi Mevzuatü'l-Ulum*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1985.

et-Tayâlisi, Ebu Davud Süleyman b. Davud, *Müsned*, thk. Muhammed b. Abdülmuhsin et-Türkî, Daru Hecr, t.y.

Uludağ, Süleyman, “Gaybın Bilinmesinde Keşf ve İlhamın Rolü”, *Kur'an ve Tefsir Araştırmaları-VI, İslâm Düşüncesinde Gayb Problemi II*, Ed. Bedrettin Çetiner, Ensar Neş., İst. 2002.

_____, “Bâtın İlmi”, *DİA*, İst. 1992.

Yıldırım, Ahmet, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadisteki Dayanakları*, TDV Yay., Ank. 2000.

_____, “Tasavvuf Literatüründe Gaybî Rivâyetler”, *Kur'an ve Tefsir Araştırmaları-VI, İslâm Düşüncesinde Gayb Problemi II*, Ed. Bedrettin Çetiner, Ensar Neş., İst. 2002.

---

ez-Zehabi, Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, Müessetü'r-Risale, Beyrut 1985.

_____, *Tarihü'l-İslâm ve Vefeyâtü'l-Meşahîr ve'l-A'lâm*, thk. Beşşar Avvad Maruf, Darü'l-Garbi'l-İslâmi, y.y. 2003.